

George Brandes som föreläsare

Victoria Benedictssons förhållande till den danske litteraturkritikern Georg Brandes var komplicerat. I Victorias Stora bok kan man läsa om deras relation, sett ur hennes ögon. Det kan många gånger vara svårt att skilja mellan fiktion och verklighet. Benedictsson använde sin Stora bok som ett arbetsredskap där hon skrev ner händelser och analyser för att använda i sitt författande.

Hur mycket som är sant i relationen kring Brandes får vi aldrig veta, men att Victoria både beundrade och var förälskad i Georg behöver man inte ifrågasätta.

Victoria var emellertid inte ensam i sin beundran, Det var många kvinnliga författare som ville bli sedda av Brandes. Hans föreläsningar i Köpenhamn drog horder med folk.

Victoria Benedictsson uttryckte sin beundran i en artikel i Hemvännen 1888. För den fick hon en hel del kritik. Alla kvinnor var inte lika hängivna beundrarna som hon själv.

Artikeln som Victoria skrev har inte tidigare lyfts fram i sin helhet, så som vi gör här. Den tar oss med direkt in i föreläsningssalen och Victorias beundran för den store mannen.

Georg Brandes som föreläsare*

Af Ernst Ahlgren. Hemvännen. Illustrerad tidning för de svenska hemmen. Jan-mars 1888.

Hög och mörk tecknar sig Fruekirke emot den mulna novemberhimlen. Gaslyktornas lågor flämta matt i den duggande tjockan som sveper sig kring Danmarks hufvudstad och präglar dess fysionomi med sin trista senhöststämning.

Platsen närmast kyrkan är öde och tom; men på andra sidan gatan, mot norr, der universitets byggnadskomplex reser sin väldiga stenmassa, står en tät människoklunga packad uppåt den breda gam-

maldags stentrappan. Uppe från de stora, tillslutna portarna hänger denna klunga ned öfver trappstegen som en klump bin i svärmningstiden, sträckande sig ända ut på trottoaren, der några studenter marschera af och an för att hålla sig varma.

Inne bakom de massiva ekdörrarna är det så tyst och stilla som hos prinsessan i den förtrollade skogen. Korridorerna äro tomma, portvakten sitter med akademisk värdighet och sofver på sin post, den breda trappan grenar sig i halvdunklet uppåt mot höger och venster, men på väggmålningarna

i vestibulen faller det ljus från de höga kandelabrarna, som upplysa den öfre korridoren. Först på slaget sju skola portarna öppnas dernere. Nu ligger den två våningar höga entrén stilla och öde, slumrande vid de darrande gasblossen, drunknande i mörker längst borta.

Ur skuggan kommer en ensam man fram emot ljuset.

Det är en smärt gestalt. Gången är smidig, huvudets form karaktäristiskt, dess hållning stolt, fast en smula framåtböjd. Det mörka håret reser sig uppåt från hjessans midt i ett par stora bugter och skjuter fram öfver pannan som två korpvingar.

Han stannar deruppe vid trappan, längst borta, stödjande sig mot kandelaberns mörka järn, liksom växande samman dermed. Han blir stående orörlig och tycks vänta.

Önskar han som åskadare – hors de combat – iakttaga hur striden om plats rasar i korridorerna, när Georg Brandes föreläser? Det är ej godt att veta. Kanske kom han blott för att slå några minuter bort, eller drifven af lust att iakttaga en episod ur lifvet – han, forskaren och vetenskapsmannen, som ständigt opererar med lefvande människor, på forskningens och vetenskapens mark.

Ty mannen är Georg Brandes.

Nu bryter klockans malmslag genom stillheten. Det hörs ett brus dernere som af stigande vattenmassor, människovågen vältrar sig upp för den närmaste trappan, fyller den som med ett enda pulsslag och strömmar så fram genom korridoren, medan bullret af de hasande fötterna ger eko emot hvalfen. Alla springa, alla knuffas, och när hopen tättnar, bäras, pressas, trängas de framåt.

Ingen lägger märke till den ensamme mannen derborta vid kandelaberns mörka järnfot...

Inne från föreläsningssalen är skådespelet kanske ändå mera intressant. Der har man de agerande en face – ett vidsträckt fält för psykologiska iakttagelser! Uttrycken i alla dessa ansigten, som dyka upp i trängseln, äro så olika och så skiftande. Ifver, harm, ansträngning och förtviflan öfver dess resultatlöshet, när massans brutala öfvermakt hindrar individen att göra gällande, kränker hans frihet genom armbågsknuffar eller helt oväntadt hänger upp honom på ett ryggstödshörn. En och annan tager saken öfverlägset humoristiskt och skrattar åt egna och andras vedermödor; ungt folk hoppar upp på bänkar och pulpeter för att fogelvägen eröfra sig en sittplats; damer pröfva energiskt sina krafter emot det manliga könets »råa styrka«. Man

ser hur det jäser i dem. Här taget intet hänsyn till ridderlighetens lagar; den krassa egoismen triumferar: en hvar är sig sjelf närmast.

Hvarje den minsta vrå, der en menniska kan rymmas, är upptagen – ända ut i korridoren, der halsar sträckas och de sist ankomne stå på tå för att också möjligen kunna höra och se.

Bullret dämpas till ett sorl, och så blir det tyst med ens. Der skymtar mellan mängden det mörka huvudet med sitt uppriktigt sig resande hår, som ger ett egendomligt stridbart uttryck åt hela utseendet.

Der står han uppe, en smula anfådd – tycks det – och medan han låter vänta på inledningsorden ser han ut öfver åhörarskaran med denna lugna, nästan likgiltiga blick, som tycks uppfatta allt utan ansträngning och i hvilken det ligger en kall förståndsskärpa, som bryter starkt af mot det nervösa ansigtet, hvars minspel ständigt vexlar, än dragande ihop sig bittert och hårdt, än jämnande ut sig nästan till blidhet.

För en iakttagare har detta bleka ansigte med de rörliga ögonbrynen, den raka, låga, veckfyllda pannan, de känsliga näsvingarna och den sökande

stålgrå blicken åtskilligt att förtälja och än mer att förklara. Man kan så lätt förstå att denne man med sin kritiska dissektionsförmåga, sitt nyktra förstånd, sin helleniska verldsåskådning, och sitt orientaliska blod som af en naturnödvändighet måste bli föremål för å ena sidan en fanatisk beundran och förgudning, å andra sidan ett borneradt och blindt hat. Lik en laddad elektricitetsmaskin måste han attrahera eller repulera, drag till sig eller stöta bort – allt efter beskaffenheten af de personligheter, som komma i beröring med honom, komma inom räckvidden af hans ande.

Något mellanstadium gifves det icke för en sådan man. Det är antingen – eller. Alltid äro färgerne starka, när det gäller att måla hans fysiologi. Massor af blomster – allt för skriande praktfulla ibland – ha kastats öfver hans hufvud: men massor af mindre estetsiak projektiler ha också regnat vid hans fötter...

Han börjar tala.

Stämmans beherskade ro bryter starkt af emot dragens lidelsefulla oro, som aldrig kan helt beherskas. Man erinrar sig ovillkorligen ett yttrande af honom sjelf i hans företal till Berlin: »Mine Stemningar modsige hyppigt hinanden, mine Tankar sjælendt.«

Föredragets lugna säkerhet påminner om Hovedströmningarne och de literära karaktäristikerna, som i Georg Brandes lärt oss beundra en stark och helgjuten personlighet; ansigtets snabba skiftningar deremot frammana bilden af den eldfulle och häftige polemikern. Och mellan allvaret och den vetenskapliga fastheten blixtrar det i uttryckssättet fram något af denna slagfärdiga kvickhet, denna skoningslösa ironi – med ett ord: denna smidighet i vapenföringen, som kommer sin man att känna en alldeles särskild eggelse af striden, som skaffar honom fiender i tusental, och som lätt kommer de sår, han tillfogar, att ärras öfver ett agg som gror inne.

Georg Brandes verkar icke med ifriga åtbörder, han begagnar nästan aldrig en gest – och dock är hans föredrag lifligare än de flestes; han lägger icke an på sitt publikum med valda applådstillen, och

ändå skalla applåderna honom till mötes. När han rycker i fält, är det icke med kanoner, hans vapen är den lätta hvassa damascenerklingen. Han har intet af tung retorik eller andra af lärdomens mindre behändiga attributer, och man märker aldrig någon ansträngning eller ens något bemödande att imponera. Medveten enkelhet och naturligt jämnmått är det kännetecknande i hans föredragsstil. Han griper åhörarnes intresse genom sjelfva innehållets solida kärna och genom dess fint konstnärliga form: genom klarhet i tankegången, när han vill förklara eller undersöka; genom åskådlighet, när han vill skildra. Han förstår att koncentrera sig, att pressa samman stoffet, så att han inom den lilla ramen af en timme kan meddela massor af upplysningar och fakta, utan att ett enda ögonblick bli torr.

Med ett ord: Georg Brandes är som föreläsare spirituellt med ändå gedigen. Han kan förstås af alla och intressera alla. Hans föredragssätt bildar en fint ciselerad och konstnärligt utarbetad infattning till ett innehåll som alltid är äkta, – hemtadt ur vetenskapens och forskningens schakter eller ur hans egen intressanta och ursprungliga personlighet. Han kan undervisa utan att bli skolmästare, och man känner att man har en verklig behållning af en timme, som varit en förströelse, kort sagt: man har lärt något.

En utförlig karaktäristik af Nordens främste litteraturhistoriker skulle icke rymma inom de få

spalter Hemvännen kan egna åt texten till hans bild. Jag har därför valt att framställa honom sedd från en enda sida – att i några lösa drag teckna Georg Brandes som föreläsare.

En hvar som på allvar sysslat med literära studier, en hvar som öfver hufvud taget följt med de andliga strömningarna i Norden under de sista decennierna känner också Georg Brandes` lif och lifsgerning.

Han föddes i Köbenhavn 1842, studerade först juridik, sedan filosofi, aflade sin akademiska examina med utmärkelse och erhöll 1862 akademiens guldmedalj för en afhandling öfver ett estetiskt-filosofiskt ämne. 1871 började han som universitetsdocent den serie föreläsningar, hvilka sedermera utkommit i bokform under den gemensamma titeln Hovedstrømninger i det nittende Aarhundrede. De gjorde redan vid hans första framträdande ett oerhördt uppseende, och den sträfvan, som genomgår dem, karaktäriseras bäst af hans egna ord:

»Min uppgift skall blifva att skildra för eder dessa personligheter och verk i profil, som det är mig möjligt. Ingen kan medtaga allt. Att starkt belysa det hela, men från en sida, så att hufvuddragen springa fram och falla i ögonen, det är min grundsats.

Först och främst för jag öfverallt litteraturen tillbaka till lifvet.

I denna min uppfattning af litteraturens förhållande till lifvet ligger det, att den literaturhistoria jag lär bort icke är salongsliteraturhistoria. Jag griper med så kraftig hand, jag förmår, ned i verkliga lifvet och visar huru de känslor, som få sitt uttryck i litteraturen, dyka upp i människohjertat. Men människohjertat är ingen stilla vattenpuss och ingen idyllisk skogssjö. Det är ocean med undervattensvegetation och farliga innevånare. Salongsliteraturhistorien som salongsposein ser i människolifvet en salong, en putsad balsal, – möbler och människor lika polerade; belysningen imöjliggör alla mörka vrår. Låt den som har lust taga tingen från den sidan, det är icke min sida.«

Af hans arbeten, som uppgå till öfver tjugo band, skall jag – utom Hovedstrømninger – endast

nämna de mest kända, såsom Sören Kirkegaard, Esais Tegnér, Benjamin Disraeli, Ferdinand Lassalle, Mennesker og Værker, Det moderne Gjennembruds Mænd, Ludvig Holberg, hvilka alla äro literära karaktäristiker af stort intresse, samt till sist hans för ett par år sedan utkomna bok Berlin som tysk Righshovedstad, ett lättläst och intressant arbete, kanske mer än något annat egnadt att så säga »personligt« lära en kända Georg Brandes.

Som föreläsare har d:r Brandes under de senaste åren, efter inbjudning uppträdt i Ryssland, Polen, Österrike, Tyskland och Finland.

*

En ärad medarbetare, som sedan någon tid vistas i Köbenhavn, har derifrån sändt oss denna lifliga skildring af föreläsaren Brandes, åtföljd af hans porträtt, och ehuru vi för vår del ingalunda hysa odelad beundran för hr. B. eller dela hans lifsåskådning, tveka vi på intet vis att i opartiskhetens intresse delgifva våra läsare den värderade författarinnans framställning af den omtvistade litteraturgranskaren och föreläsaren. Herr B:s afsigt att inom kort gifva en serie föreläsningar i åtskilliga svenska städer gör för öfrigt både text och bild till en aktualitet af intresse.

© Avskrift och tolkning Birgitta Åkesson

